

Autonomia wspólnoty religijnej – głos w dyskusji w sprawie członkostwa osób małoletnich o ograniczonej zdolności do czynności prawnych w kolegialnych organach osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego

Autonomy of the religious community – a voice in the discussion on the membership of minors with limited legal capacity in collegial bodies of legal persons of the Evangelical Church of the Augsburg Confession

DARIUSZ WALENCIK*

 <https://orcid.org/0000-0002-1027-3980>

KATARZYNA PLUTA**

 <https://orcid.org/0000-0001-6899-1574>

Streszczenie: Autonomia wspólnot religijnych stanowi bezpośrednią wartość nie tylko dla wspólnoty jako takiej. Warunkuje również rzeczywiste korzystanie z prawa do wolności religii przez wszystkich jej członków. Tym samym kościół lub inny związek wyznaniowy, aby mógł prawidłowo i pełnowymiarowo funkcjonować, musi mieć możliwość korzystania z autonomii prawnej, której elementem może być także przyznanie w wewnętrznych regulacjach prawnych osobom małoletnim o ograniczonej zdolności do czynności prawnych biernego i czynnego prawa wyborczego do kolegialnych organów tej wspólnoty religijnej. Przyznanie małoletnim o ograniczonej zdolności do czynności prawnych praw wyborczych, a tym samym możliwości uczestnictwa w kolegialnych organach kościołów lub innych związków wyznaniowych, rodzi jednak szereg problemów praktycznych. Należą do nich np. ważność głosowań, ważność uchwał podjętych przez te organy, ewentualny wymóg uzyskania zgody przedstawiciela ustawowego małoletniego czy zgody sądu, skuteczność czynności prawnych dokonanych przez kościelne osoby prawne. W niniejszym artykule kwestie te zostały podjęte w odniesieniu do konkretnej wspólnoty religijnej, a mianowicie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej i jego prawa wewnętrznego (kanonicznego). Przeprowadzone analizy prowadzą do wniosku, że przepisy o ograniczonej zdolności do czynności prawnych małoletnich mają głównie charakter ochronny. Skoro – poza kilkoma wyjątkami – małoletni o ograniczonej zdolności do czynności prawnych nie może samodzielnie zajmować się własnymi sprawami majątkowymi, to tym bardziej nie jest w stanie racjonalnie zarządzać cudzymi sprawami jako piastun organów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego albo innych kościelnych osób prawnych. Tym samym *de lege lata* najkorzystniejszym rozwiązaniem wydaje się wprowadzenie przy wskazanych kolegialnych organach tegoż Kościoła albo innych kościelnych osób prawnych jednostek o charakterze konsultacyjno-doradczym składających się z osób małoletnich, które nie ukończyły 18 lat, lecz ukończyły lat 14. Niemniej koncepcja przyznania tym osobom praw wyborczych w określonym zakresie zasługuje na uwagę jako postulat *de lege ferenda*.

Słowa kluczowe: małoletni; autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych; kościelne osoby prawne; organy kolegialne; ograniczona zdolność do czynności prawnych

Abstract: The autonomy of religious communities has direct value not only for the community as such. It conditions the actual exercise of the right to freedom of religion by all members of the religious community. Thus, a church or other religious organisation, in order to be able to function fully and properly, must be able to exercise legal autonomy, which may involve granting minors with limited capacity in the organisation's internal legal regulations passive and active electoral rights to its collegial organs. However, this raises a number of practical problems, such as the validity of votes, the validity of resolutions adopted by these organs, the possible requirement to obtain the consent of the minor's statutory representative (or the court's consent), and the effectiveness of legal acts performed by ecclesiastical legal persons. In the present article, these issues are analysed in relation to a specific religious community, namely the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Poland, and its internal (canonical) law. The analyses carried out lead to the conclusion that the provisions on the limited

* Dr hab., prof. UO, Zespół Badawczy Prawa Wyznaniowego „Law & Religion”, Instytut Nauk Prawnych, Uniwersytet Opolski, ul. Katowicka 87a, 45-060 Opole, e-mail: dwalencik@uni.opole.pl.

** Dr, Zespół Badawczy Prawa Wyznaniowego „Law & Religion”, Instytut Nauk Prawnych, Uniwersytet Opolski, ul. Katowicka 87a, 45-060 Opole, e-mail: k.pluta@uni.opole.pl.

legal capacity of minors are mainly of a protective nature. Since, with a few exceptions, a minor with limited capacity for legal acts cannot independently manage his or her own property affairs, he or she is all the less able to rationally manage others' affairs as an office holder of bodies of the Evangelical Church of the Augsburg Confession or other ecclesiastical legal persons. Thus, *de lege lata*, the most favourable solution seems to be to introduce consultative and advisory units consisting of minors aged between 14 and 18 years at the indicated collegial bodies of this Church or other ecclesiastical legal persons. Nevertheless, the idea of granting these persons certain of voting rights deserves attention as a *de lege ferenda* proposal.

Key words: autonomy of churches and other religious organisations; minors; ecclesiastical legal persons; collegiate bodies; limited legal capacity

Wprowadzenie

W Kościele Ewangelicko-Augsburskim w Rzeczypospolitej Polskiej¹ toczy się dyskusja, której tematem jest ewentualna nowelizacja Zasadniczego Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego², Regulaminu diecezjalnego³ i Regulaminu parafialnego⁴. W jej wyniku do wymienionych aktów prawnych zostałyby wprowadzone przepisy, na mocy których osoby po konfirmacji, które ukończyły 14. rok życia, zostałyby członkami Zgromadzenia Parafialnego oraz przysługiwałoby im bierne i czynne prawo wyborcze w wyborach do Rady Parafialnej i Komitetu Parafialnego, Synodu Diecezjalnego oraz Synodu Kościoła. Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 9 u.s.p.K.E.-A. Synod Kościoła jest jednym z organów Kościoła, Synod Diecezjalny jest jednym z organów diecezji, a Zgromadzenie Parafialne i Rada Parafialna, obok proboszcza, są organami parafii⁵. Teżsame przepisy zawarte są w § 10 ust. 1 ZPW. Tym samym nie ulega wątpliwości, że osoby małoletnie, które nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych⁶, wchodziłyby w skład kolegialnych organów kościelnych osób prawnych⁷.

Zakres proponowanej nowelizacji przepisów prawa wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego sugeruje mocną inspirację przepisem art. 3 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach⁸. Wspomniany akt prawny przyznaje prawo tworzenia stowarzyszeń obywatelom polskim mającym pełną zdolność do czynności prawnych i niepozbawionym praw publicznych (art. 3 ust. 1 pr.s.). Dalej ustawa dopuszcza, żeby członkami stowarzyszeń były osoby małoletnie, w tym osoby poniżej 16. roku życia. Małoletni poniżej 16 lat mogą, za zgodą przedstawicieli ustawowych, należeć do stowarzyszeń według zasad określonych w ich statutach, bez prawa udziału w głosowaniu na walnych zebraniach członków oraz bez korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego do władz stowarzyszenia. Jeżeli jednak jednostka organizacyjna stowarzyszenia

¹ Status prawny oraz sytuację majątkową tego Kościoła regulują przepisy ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2023 r. poz. 509, dalej: u.s.p.K.E.-A.).

² Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 1996 r. z późniejszymi zmianami, dalej: ZPW; kopia w posiadaniu autorów.

³ Regulamin Diecezjalny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 lutego 2000 r. z późn. zm., dalej: Regulamin diecezjalny; kopia w posiadaniu autorów.

⁴ Regulamin Parafialny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 lutego 2000 r. z późn. zm., dalej: Regulamin parafialny; kopia w posiadaniu autorów.

⁵ Kabza 2017, 40–45.

⁶ Zob. art. 15 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm., dalej: k.c.

⁷ Na temat kształtowania się wolności sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918–2015 zob. Jabłońska 2022, *passim*.

⁸ Dz. U. z 2020 r. poz. 2261, dalej: pr.s.

zrzessa wyłącznie małoletnich, mogą oni wybierać i być wybierani do władz tej jednostki (art. 3 ust. 3 pr.s.). Warto podkreślić, że wskazany przepis ustawy daje osobom poniżej 16. roku życia prawo do bycia członkiem stowarzyszenia – wstąpienia w jego szeregi, natomiast nie daje im prawa do tworzenia stowarzyszeń (powoływania ich do istnienia)⁹. Małoletni członek stowarzyszenia poniżej 16 lat nie ma prawa głosu. W jego imieniu nie może też głosować jego przedstawiciel. Osoba poniżej 16 lat nie może również udzielić osobie pełnoletniej pełnomocnictwa do głosowania. Skoro osoby poniżej 16 lat nie mają prawa głosu, to i nie mogą scedować prawa do głosowania na innych. Warto jednak podkreślić, że ograniczenie dotyczące prawa do głosowania nie powinno oznaczać ograniczenia prawa do brania udziału w pracach walnego zebrania członków stowarzyszenia. Członkowie stowarzyszenia poniżej 16. roku życia mają prawo i powinni być zapraszani na walne zebrania, tyle że bez prawa do głosowania. Mogą i powinni brać udział w dyskusji w trakcie obrad walnego zebrania członków stowarzyszenia. Mają również prawo do wypowiadania swoich uwag czy oczekiwań wobec stowarzyszenia. Tak nabyte doświadczenie udziału w walnych zebraniach, w sytuacji kiedy nie mogli głosować, z pewnością będzie cenne, kiedy już to prawo nabędą. Małoletni w wieku od 16 do 18 lat, którzy mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych, mogą bowiem należeć do stowarzyszeń i korzystać z czynnego i biernego prawa wyborczego, z tym że w składzie zarządu stowarzyszenia większość muszą stanowić osoby o pełnej zdolności do czynności prawnych (art. 3 ust. 2 pr.s.)¹⁰.

Mimo oczywistego inspirowania się przez autorów projektu nowelizacji omówionymi przepisami należy wyraźnie wskazać, że nie podlegają im kościoły i inne związki wyznaniowe¹¹ oraz ich osoby prawne (art. 7 ust. 1 pkt 2 pr.s.). Mogłyby one co najwyżej znaleźć zastosowanie do organizacji ewangelickich, o których mowa w art. 24 u.s.p.K.E.-A. (art. 7 ust. 2 pr.s.). Ponadto kościoły i inne związki wyznaniowe, których sytuacja prawna uregulowana jest w odrębnej ustawie (indywidualnej ustawie wyznaniowej) albo poprzez wpis do Rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹²), uzyskują szczególny status prawny oraz prawa i obowiązki związane z tym statusem (art. 5 u.s.p.K.E.-A. i art. 34 ust. 2 u.g.w.s.w.). Trudno zatem uznać, że mamy do czynienia z podobnym stanem faktycznym i luką

⁹ Warto zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 15 § 3 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2024 r. poz. 593, dalej: pr.sp.) statut spółdzielni może określać przypadki, w których dopuszczalne jest członkostwo osób o ograniczonej zdolności do czynności prawnych lub niemających tej zdolności. Osoby takie nie mogą być jednak członkami organów spółdzielni. W walnym zgromadzeniu biorą one udział przez swoich przedstawicieli ustawowych. Z kolei członkiem zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej albo likwidatorem spółki handlowej może być tylko osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych (art. 18 ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, Dz. U. z 2024 r. poz. 18 z późn. zm., dalej: k.s.h.). Zaś do pełnienia funkcji członka zarządu albo rady nadzorczej fundacji rodzinnej może być powołana jedynie osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych (art. 57 ust. 1, art. 67 ustawy z dnia 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej, Dz. U. poz. 326 z późn. zm., dalej: u.f.r.). Małoletni może być zaś beneficjentem fundacji rodzinnej (art. 30 ust. 1 pkt 1 u.f.r.) i członkiem zgromadzenia beneficjentów, jeżeli w statucie przyznano mu uprawnienie do uczestnictwa w nim (art. 70 ust. 2 u.f.r.).

¹⁰ Hadrowicz 2020, 61–72; Sarnecki 2007, 31–32; Suski 2018, 243–249.

¹¹ W literaturze przedmiotu słusznie wskazuje się, że „kościół” to szczególna nazwa „związku wyznaniowego”, a nie inna kategoria prawna. Wszystkie zatem „kościół” są związkami wyznaniowymi, ale nie wszystkie związki wyznaniowe w swej nazwie używają słowa „kościół”. Zob. szerzej Cupriak 2014, 586–588; Zieliński 2007, 46.

¹² Dz. U. z 2023 r. poz. 265, dalej: u.g.w.s.w.

w prawie. Zasady przynależności do stowarzyszeń, kościołów lub innych związków wyznaniowych oraz prawa i obowiązki ich członków mogą (i w rzeczywistości najczęściej tak jest) zasadniczo się różnić, ponieważ te korporacyjne osoby prawne posiadają odmienny status prawny.

Proponowane zmiany wzbudziły szereg wątpliwości, poczynając od problemów natury ogólnej, dających się streścić w następujących pytaniach. Po pierwsze, czy uwzględniając wynikającą z art. 25 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹³ i przepisów ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP zasadę autonomii i niezależności¹⁴ oraz rządzenia się we własnych sprawach prawem wewnętrznym (kanonicznym), Kościół w ogóle jest uprawniony do takiego ukształtowania Zasadniczego Prawa Wewnętrznego i towarzyszących mu regulacji wewnętrznych? Po drugie, czy biorąc pod uwagę wyartykułowaną w art. 25 ust. 2 Konstytucji RP zasadę bezstronności władz publicznych w sprawach religijnych¹⁵, władze publiczne (w tym sądy i organy administracji publicznej) uprawnione będą do skutecznego kontestowania ważności uchwał kolegiałnych organów kościelnych osób prawnych podjętych z udziałem osób, które nie ukończyły 18 lat, lecz ukończyły lat 14, jeśli ich podjęcie będzie dokonane w zgodzie z prawem wewnętrznym Kościoła? Tym pytaniom towarzyszą wątpliwości dotyczące szeregu kwestii praktycznych, takich jak ewentualny brak zdolności do samodzielnego (bez zgody przedstawicieli ustawowych) udziału tych osób w Zgromadzeniu Parafialnym, Radzie Parafialnej, Komitecie Parafialnym, Synodzie Diecezjalnym lub Synodzie Kościoła, a w konsekwencji do udziału w głosowaniach podczas posiedzeń tych gremiów¹⁶, czy wpływ braku pełnej zdolności tych osób do czynności prawnych na ważność i skuteczność uchwał podjętych z ich udziałem.

Rozpatrując powyższe zagadnienia prawne, należy uwzględnić przede wszystkim zakres kompetencji organów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, których członkami miałyby zostać osoby o ograniczonej zdolności do czynności prawnych. Chodzi o odpowiedź na pytanie: czy ich działania mieszczą się wyłącznie w sferze wewnętrznej, czy odnoszą się również do stosunków zewnętrznych (wobec osób trzecich). Ta z kolei kwestia wiąże się z szerszym problemem, a mianowicie obowiązywaniem norm prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) związków wyznaniowych w polskim porządku prawnym i statusem (charakterem) tych norm w prawie powszechnie obowiązującym¹⁷.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. poz. 483 z późn. zm., dalej: Konstytucja RP.

¹⁴ Borecki 2012, 85–109.

¹⁵ Zob. Brzozowski 2010.

¹⁶ Osoba o ograniczonej zdolności do czynności prawnych może bowiem dokonywać samodzielnie, bez zgody przedstawiciela ustawowego, czynności, które nie są objęte zakresem zastosowania art. 17 k.c., co do których z przepisu szczególnego (np. art. 20–22 k.c.) lub postanowienia sądu opiekuńczego nie wynikają reguły odmienne. Zob. uchwały Sądu Najwyższego z dnia: 30 kwietnia 1977 r., III CZP 73/76, OSNC 1978, nr 2, poz. 19; 13 grudnia 1994 r., III CZP 159/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 53; w piśmiennictwie zob. już Wolter 1963, 144; zob. również Grzybowski 1985, 345; Radwański, Olejniczak 2021, 294; Wolter, Ignatowicz, Stefaniuk 2018, 205. Wyjątek stanowią czynności prawne, do których dokonania nie wystarcza według ustawy zgoda przedstawiciela ustawowego. Według przepisów prawa cywilnego zdolność do czynności prawnych ocenia się również na tle prawa i postępowania administracyjnego oraz podatkowego. Zob. art. 30 § 1 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. z 2024 r. poz. 572; art. 135 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, Dz. U. z 2023 r. poz. 2383 z późn. zm.

¹⁷ Kroczek 2017, 145–161; Plisiecki 2013, 150–174; Walencik 2013, 11–25 i cytowana tam dalsza literatura oraz orzecznictwo. W odniesieniu do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego zob. zwłaszcza postanowienie Sądu Najwyższego

Kontekst normatywny

Należy przypomnieć, że kościelne osoby prawne i ich organy działają zarówno w sferze prawa polskiego (*ad extra*), jak i w obszarze prawa wewnętrznego (*ad intra*). Do tego drugiego obszaru należą sprawy *stricto* religijne (np. określanie własnej doktryny, obrzędów kultowych, ksiąg liturgicznych), ale również stanowienie prawa wewnętrznego (kanonicznego), ustalanie struktury organizacyjnej i trybu powoływania odpowiednich władz kościelnych, kształcenie i ustanawianie osób duchownych, administrowanie sprawami własnymi, a także sądownictwo kościelne¹⁸. Analiza przepisów wewnętrznych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego prowadzi do wniosku, że Zgromadzenie Parafialne i Synod Diecezjalny są zasadniczo organami nadzorującymi¹⁹, zaś Rada Parafialna – organem zarządzającym i ich czynności prawne wywołują skutki prawne także *ad extra* (poza forum wewnątrzkościelne). Synod Kościoła, mimo że jest najwyższą władzą Kościoła, to *de facto* nie jest organem, którego działania wykraczają poza forum wewnątrzkościelne. Komitet Parafialny nie jest organem parafii i nie może przejąć żadnych kompetencji od innych organów tej jednostki organizacyjnej Kościoła, zwłaszcza w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, zakładania fundacji czy zaciągania pożyczek.

Odpowiedzialność cywilna i karna kościelnych osób prawnych oraz ich organów nie jest odrębnie uregulowana. Jedynym wyjątkiem jest przepis art. 10 u.s.p.K.E.-A., na mocy którego kościelna osoba prawna nie odpowiada za zobowiązania innej kościelnej osoby prawnej. Należy zatem przyjąć, że podlegają one przepisom powszechnie obowiązującym, w tym przepisom o odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych. W tym kontekście należy także zwrócić uwagę, że z chwilą ukończenia lat 13 małoletni uzyskuje zdolność deliktową (art. 426 k.c.), a także może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej²⁰. Zaś zgodnie z uregulowaniami zawartymi w Zasadniczym Prawie Wewnętrznym wszystkie jednostki organizacyjne Kościoła zobowiązane są do dbałości o racjonalne, ekonomicznie uzasadnione oraz zgodne z etyką i powagą Kościoła wykorzystywanie majątku będącego w ich władaniu (§ 8 ust. 1 ZPW). Majątek ten ma służyć zabezpieczeniu potrzeb własnych jednostek organizacyjnych Kościoła oraz społeczności Kościoła jako całości (§ 8 ust. 2 ZPW). Natomiast zarządzający majątkiem ponoszą odpowiedzialność za jego prawidłowe zabezpieczenie, a w szczególności za ubezpieczenie mienia (§ 8 ust. 3 ZPW).

Autonomia wspólnoty religijnej zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) stanowi nie tylko bezpośrednią wartość dla samej wspólnoty, ale również dla rzeczywistego korzystania z prawa do wolności religijnej przez wszystkich jej członków²¹. W postanowieniu z dnia 12 maja 2016 r. Sąd Najwyższy (SN) skonstatował,

z dnia 12 stycznia 2011 r., I CSK 182/10, OSP 2011, nr 12, poz. 125; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CSK 451/11, Legalis nr 490976, a także wyroki Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia: 5 kwietnia 2011 r., VI ACa 884/10, Legalis nr 393886; 30 marca 2021 r., I ACa 400/20, Legalis nr 2631351.

¹⁸ Pietrzak 2005, 259.

¹⁹ Podejmują uchwały, które są wymagane dla dokonania czynności prawnej przez inny organ osoby prawnej (z reguły przez organ zarządzający – Radę Parafialną, Radę Diecezjalną). Tym samym ich uchwały jako oświadczenia woli organu kolegialnego stanowią konieczny składnik czynności prawnej, bez którego jest ona nieważna.

²⁰ Art. 1 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz. U. poz. 1700 z późn. zm.; art. 10 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 2024 r. poz. 17.

²¹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 października 2000 r. w sprawie *Hasan and Chaush v. Bułgaria* [Grand Chamber], skarga nr 30985/96, § 62; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawie *Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova*, skarga nr 45701/99, § 118;

że zasada wyrażona art. 25 ust. 3 Konstytucji RP oznacza: „Kategoria autonomii odnosi się tu do sfery wewnętrznej i oznacza prawo do samodzielnego rozstrzygania o sprawach kościoła lub związku wyznaniowego, a kategoria niezależności dotyczy relacji zewnętrznych i oznacza brak podporządkowania państwu”²². Tym samym autonomia odnosi się w szczególności do: ustalania doktryny danej wspólnoty religijnej; ustalania struktury organizacyjnej (wspólnota powinna mieć możliwość uzyskania osobowości prawnej); podejmowania decyzji dotyczących obsady urzędów, godności i stanowisk kościelnych, także przenoszenia, zwalniania i usuwania duchownych; swobody wspólnoty religijnej w zakresie określania zasad członkostwa w niej, a także określania praw i obowiązków wiernych, a wreszcie do stanowienia, zmiany, derogacji wewnętrznych aktów prawnych, o ile nie wywołują one skutków zewnętrznych. W tym miejscu trzeba jednak podkreślić, że normy prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) danej wspólnoty religijnej nie muszą być ani demokratyczne, ani nie muszą uwzględniać zasady równości (np. ze względu na płeć czy wiek). Mogą też nakładać na członków wspólnoty obowiązki, których nie określono w prawie państwowym. Przepisy prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) danej wspólnoty religijnej nie mogą jedynie ograniczać prawa do swobodnego wystąpienia z niej (art. 53 ust. 2 Konstytucji RP; art. 2 pkt 2a u.g.w.s.w.)²³.

Uwzględniając zatem zasadę autonomii i niezależności Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w swoim zakresie, należy stwierdzić, że Kościół ten jest uprawniony do takiego ukształtowania Zasadniczego Prawa Wewnętrznego i towarzyszących mu regulacji wewnętrznych, w których czynne i bierne prawo wyborcze do organów Kościoła zostanie przyznane osobom, które nie ukończyły 18 lat, lecz ukończyły lat 14. Mieści się to bowiem w zakresie spraw własnych Kościoła i jest prawnie dopuszczalne²⁴. Żaden przepis ustawowy nie uzależnia bowiem członkostwa w Kościele, a także możliwości udziału osób małoletnich w kolegialnych organach osób prawnych tego Kościoła, od posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych, którą uzyskuje się wraz z ukończeniem 18. roku życia (art. 11 k.c.) bądź w chwili zawarcia małżeństwa za zezwoleniem sądu opiekuńczego przez kobietę, która ukończyła lat 16 (art. 10 k.r.o.). Takie obostrzenia zawarte są w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej²⁵, zgodnie z którym gminy żydowskie zrzeszają pełnoletnie osoby wyznania mojżeszowego, posiadające obywatelstwo polskie, zamieszkałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Z kolei art. 31 ust. 1 u.g.w.s.w. przyznaje prawo wniesienia wniosku o rejestrację kościoła lub innego związku wyznaniowego co najmniej 100 obywatelom polskim posiadającym pełną zdolność do czynności prawnych. Limit wieku wprowadzono również w przepisie art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku

wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 lutego 2007 r. w sprawie *Biserica Adevărat Ortodoxă din Moldova and Others v. Moldova*, skarga nr 952/03, § 34; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie *Holy Synod of The Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokentiy) and Others v. Bulgaria*, skarga nr 412/03 i 35677/04, § 103; cytowane wyroki znajdują się w HUDOC – portalu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dostępnym pod adresem internetowym: <http://hudoc.echr.coe.int> [dostęp: 3.06.2024].

²² Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2016 r., IV CSK 529/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 35.

²³ Mezglewski 2011, 219.

²⁴ Praktyczne wskazówki dla organów władzy publicznej, które muszą dokonywać wykładni wewnętrznego prawa kościołów i innych związków wyznaniowych, prezentuje Kroczyński 2017, 228–229.

²⁵ Dz. U. z 2014 r. poz. 1798.

Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej²⁶: „Kandydatami na Muftiego mogą być osoby, które posiadają warunki następujące: 1) obywatelstwo polskie, 2) znajomość języka polskiego w słowie i piśmie, 3) ukończonych lat 40 [...]” oraz art. 5 zdanie trzecie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nieposiadającego hierarchii duchownej²⁷: „Członkami Naczelnej Rady mogą być tylko obywatele polscy, mający ukończonych lat 21 i używający w pełni praw cywilnych”. Natomiast w art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaïmskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej²⁸ przyznaje się czynne i bierne prawo wyborcze oraz możliwość piastowania godności, stanowisk i urzędów duchownych w karaïmskich gminach wyznaniowych wyłącznie osobom posiadającym obywatelstwo polskie. Od kandydatów na stanowiska Hachana, Hazzana i Szamasza wymagana jest ponadto znajomość języka polskiego w słowie i piśmie (ust. 2 u.s.p.K.Z.R.). Analogiczne ograniczenie zawarto w art. 23 u.s.p.M.Z.R.²⁹ Należy jednak podkreślić, że unormowania te są sprzeczne z art. 25 ust. 3 i art. 53 ust. 1 Konstytucji RP, art. 9 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³⁰ oraz art. 2 pkt 1 w związku z art. 7 u.g.w.s.w. Co więcej, stanowią przykład nieuprawnionego ograniczenia uzewnętrzniania religii oraz niedopuszczalnej ingerencji władz państwowych w autonomię prawną kościołów i innych związków wyznaniowych w zakresie samoorganizacji, swobodnego wykonywania władzy jurysdykcyjnej oraz zarządzania swoimi sprawami, a także ustanawiania, kształcenia i zatrudniania duchownych³¹.

Równocześnie należy zauważyć, że *de lege lata* przyznanie czynnego i biernego prawa wyborczego nie zostało w Zasadniczym Prawie Wewnętrzny powiązane ani z uzyskaniem pełnoletności, ani z pełną zdolnością do czynności prawnych, lecz z osiągnięciem określonego wieku. W związku z tym w aktualnym stanie prawnym kobieta uzyskująca pełnoletność przed ukończeniem 18. roku życia przez zawarcie związku małżeńskiego (art. 10 § 2 k.c.) nie ma ani czynnego, ani biernego prawa wyborczego. Z kolei osoby, które wprowadziły ukończyły 18. rok życia, ale zostały częściowo ubezwłasnowolnione, posiadają czynne prawo wyborcze³², zaś te, które ukończyły 21. rok życia – również bierne prawo wyborcze³³.

²⁶ Dz. U. poz. 240 z późn. zm., dalej: u.s.p.M.Z.R.

²⁷ Dz. U. poz. 363.

²⁸ Dz. U. poz. 241 z późn. zm., dalej: u.s.p.K.Z.R.

²⁹ Art. 23 u.s.p.M.Z.R.: „Piastowanie godności, stanowisk i urzędów zarówno duchownych, jak i świeckich, jako też wszelkie korzystanie z biernego i czynnego prawa wyborczego w Muzułmańskim Związku Religijnym w Rzeczypospolitej Polskiej zależne jest od posiadania obywatelstwa polskiego, ponadto zaś dla członków Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego i Imamów – także od znajomości języka polskiego w słowie i piśmie”.

³⁰ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5, 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz. U. z 1993 r. poz. 284 z późn. zm.

³¹ Szerzej na ten temat zob. Walencik 2024, 121–132.

³² Przepis § 15 ZPW stanowi: „O ile prawo nie stanowi inaczej, czynne prawo wyborcze przysługuje członkom Kościoła, którzy ukończyli 18 lat, zostali konfirmowani, uczęszczają na nabożeństwa i opłacili w przepisany terminie przypadającą na nich składkę kościelną za rok ubiegły, lub zostali z niej zwolnieni przez Radę Parafialną”.

³³ Przepis § 16 ust. 1 ZPW stanowi: „O ile Prawo niniejsze nie stanowi inaczej, bierne prawo wyborcze przysługuje członkom Kościoła, którzy przez okres trzech lat nieprzerwanie posiadają czynne prawo wyborcze, ukończyli 21 lat, biorą udział w życiu kościelnym i przystępują do Stołu Pańskiego”.

Uzależnienie zakresu zdolności do czynności prawnych od przeciętnego stopnia dojrzałości związanego z określonym wiekiem jest rozwiązaniem w pełni akceptowanym aksjologicznie³⁴. Zastosowanie granicy wieku w wyborach do kolegialnych organów Kościoła lub innej kościelnej osoby prawnej (np. parafii, diecezji) i przyznanie czynnego oraz biernego prawa wyborczego osobom pełnoletnim i posiadającym pełną zdolność do czynności prawnych należy traktować jako rzecz naturalną. Powiązanie czynnego prawa wyborczego z osiągnięciem pełnoletności współzależne jest z potrzebą nabycia minimum doświadczenia życiowego, ale także z czynnym udziałem w życiu Kościoła (konfirmacja, uczęszczanie na nabożeństwa i opłacanie w przepisany terminie składki kościelnej albo uzyskanie zwolnienia z jej opłacania). Obniżenie wieku nie rozwiązuje więc problemu, bo nie jest to jedyne kryterium przyznania czynnego prawa wyborczego. Nawet po obniżeniu wieku do lat 14 członek Kościoła musi spełnić nadal pozostałe przesłanki zawarte w normie art. 15 ZPW. Problematyczne będzie zwłaszcza spełnienie wymogu opłacania składki kościelnej przez osoby małoletnie nieposiadające stałego dochodu. Za każdym razem konieczne będzie udzielenie takiej osobie zwolnienia albo opłacenie za nią składki, np. przez przedstawicieli ustawowych (rodziców) lub opiekunów prawnych. A to może rodzić szereg problematycznych sytuacji. Co bowiem w sytuacji, gdy jeden z nich albo oboje przystąpią do innego związku wyznaniowego lub przestaną opłacać składkę kościelną za siebie i za osobę pozostającą pod ich władzą rodzicielską lub opieką? Co w przypadku małżeństw mieszanych wyznaniowo i dzieci zrodzonych z takich związków?

W doktrynie prawa przyjmuje się, co do zasady, że uchwały organów kolegialnych stanowią czynności prawne, zaś składające się na nie akty głosowania to oświadczenia woli głosujących³⁵. Tym samym głos członka kolegialnego organu Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej, który stanowi element składowy uchwały będącej czynnością prawną i po dokonaniu zliczenia głosów oraz ich oceny na podstawie przyjętych reguł majoryzacji zostanie niejako wchłonięty przez jednolitą decyzję zespołu osób, jest oświadczeniem woli. Oddanie głosu należy uznać za złożenie oświadczenia woli niezależnie od tego, czy jest to głos „za”, czy też „przeciw” poddanemu pod głosowanie projektowi uchwały, za czym przemawia możliwość uchylecia się od udziału w głosowaniu członków tych organów. Zdecydowana większość uchwał podejmowanych przez kolegialne organy Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej stanowi czynność prawną. Jednakże nie każda uchwała zawsze będzie czynnością prawną. Możliwe jest bowiem podjęcie przez wskazane organy uchwał, które nie będą prowadzić do powstania, zmodyfikowania czy zniesienia stosunku prawnego ani spowodowania innego skutku prawnego (np. uchwała wyrażająca wyrazy uznania i podziękowania dla proboszcza czy biskupa za jego posługę). Uchwała taka stanowić będzie oświadczenie parafii lub całego Kościoła, jednak nie będzie prowadzić do żadnej zmiany w sferze stosunków prawnych. Nie dojdzie do powstania, zmiany czy też zniesienia stosunku prawnego ani nie zostanie spowodowany inny skutek w znaczeniu prawnym.

³⁴ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 października 2011 r., K 16/10, OTK-A 2011, nr 8, poz. 80.

³⁵ Przykładowo zob. Antoszek 2009, 110 i nast. oraz 144 i nast.; Ochmann 2018, 109–152; Pinior 2019, 2–3; Ziemiannin 2014, 46–49 i cytowana tam dalsza literatura.

Przyjęcie poglądu, że uchwały organów kolegialnych Kościoła albo kościelnych osób prawnych to czynności prawne, lecz nie oświadczenia woli, pozwala uniknąć zastosowania do nich przepisów Kodeksu cywilnego o wadach oświadczenia woli (art. 82–88 k.c.). Przepisy te znajdują natomiast zastosowanie do oświadczeń woli członków tych organów wykonujących prawo głosu. Innymi słowy umożliwienie osobom, które nie ukończyły 18 lat, lecz ukończyły lat 14, głosowania nad uchwałami organów kolegialnych Kościoła, skoro Zasadnicze Prawo Wewnętrzne i inne akty prawa wewnętrznego Kościoła przyzna im takie prawo, nie będzie stanowiło naruszenia reguł formalnych przeprowadzania posiedzeń tych organów. Tym samym głosowanie tych osób nie spowoduje *per se* upadku lub nieważności uchwały *ex lege*.

Natomiast wykonywanie prawa głosu (oświadczenie woli członka kolegialnego organu) przez osobę nieposiadającą zdolności do czynności prawnych należy w świetle doktrynalnych definicji zdolności do czynności prawnych oraz uwzględniając funkcjonalną oraz systemową wykładnię normy art. 14 § 1 k.c. uznać za bezwzględnie nieważne. Konsekwencje nieważności głosu lub głosów oddanych przez osobę nieposiadającą zdolności do czynności prawnych dla istnienia i ważności uchwały powinny być oceniane z uwzględnieniem liczby tych głosów i ich wpływu na powzięcie uchwały podejmowanej zgodnie z określonymi regułami konstytucyjnymi (dotyczącymi np. kworum, wymaganej większości, trybu głosowania itd.), mając na względzie przepisy szczególne regulujące wadliwość tego typu czynności³⁶. Taka sytuacja mogłaby mieć miejsce jedynie wtedy, gdy głosy byłyby oddawane wyłącznie przez osoby niezdolne do czynności prawnych lub osoby niebędące członkami organów kolegialnych Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej. Wtedy należałoby uznać, że podjęte uchwały nie istnieją w znaczeniu formalno-prawnym jako akty działania osoby prawnej.

Gdyby w głosowaniu uczestniczyły osoby nieposiadające zdolności do czynności prawnych lub osoby niebędące członkami kolegialnych organów Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej, to ich głosy należałoby potraktować jako nieoddane, o ile rozkład głosów wskazywałby, że bez ich udziału i tak doszłoby do powzięcia uchwały. Jeżeli zatem głosy oddane przez te osoby nie miałyby wpływu na wynik głosowania, a więc na treść zapadłej uchwały, ani na wymagane kworum, to przyjąć należy, że głosy te – choć nieważne jako podjęte przez osoby nieuprawnione – nie wpływają na ważność i istnienie uchwały podjętej *de facto* przez rzeczywistych członków kolegialnego organu Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej. Zaś w sytuacji gdy uchwała uzyskałaby wymaganą większość i kworum jedynie dzięki głosom nieważnym, trzeba przyjąć, iż uwzględnienie głosów nieważnych wypaczyło wolę organu, a tym samym podjęta uchwała może być uznana za nieważną. Powyższa okoliczność nie powoduje jednak automatycznie nieważności uchwały, należy bowiem uznać, iż tego rodzaju uchybienie może wpływać na ważność uchwały jedynie wówczas, gdy mogło mieć ono wpływ na wynik głosowania. W takiej sytuacji możliwe jest stwierdzenie jej nieważności w drodze procedury określonej w § 12 ZPW.

³⁶ Przykładowo zob. art. 249 i nast. oraz art. 422 i nast. k.s.h.; art. 42 pr.sp.; art. 70–71 ustawy z dnia 15 stycznia 2015 r. o obligacjach, Dz. U. z 2024 r. poz. 708; art. 25 ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali, Dz. U. z 2021 r. poz. 1048 z późn. zm.

W przypadku gdy uchwała (czynność prawna) wywołuje także skutki prawne *ad extra* (poza forum wewnątrzkościelnym), regulowane przepisami prawa polskiego, podlega również rozpoznaniu i ocenie sądów powszechnych. Wyraźnie opowiada się za takim stanowiskiem dotychczasowe orzecznictwo sądów powszechnych³⁷. Dopóki jednak to nie nastąpi, uchwała jest ważna i wywołuje wszelkie skutki prawne. Gdy liczba głosów nieważnych jest niewielka, a uchwała została podjęta taką większością, że nie zachodzą wątpliwości co do tego, że głosy nieważne nie zaważyły na wyniku głosowania, uchwała nie może zostać wzruszona z tej tylko przyczyny, że w głosowaniu zostały oddane również głosy nieważne.

Zgoda z inną sytuacją mamy do czynienia, gdy udział w głosowaniach organów kolegialnych Kościoła albo kościelnych osób prawnych zostaje bezzasadnie uniemożliwiony osobom do tego uprawnionym. Nie jest wówczas możliwe ustalenie, czy uchwała o określonej treści z udziałem takich osób została by powzięta, czy też nie. Nie sposób bowiem ustalić, jak głosowałaby taka osoba. W takiej sytuacji względ na pewność i bezpieczeństwo obrotu nie pozwala na przyznanie tak podjętym uchwałom atrybutu stabilności. Jeżeli zatem przepisy Zasadniczego Prawa Wewnętrznego i innych aktów prawa wewnętrznego przyznają czynne i bierne prawo wyborcze osobom, które nie ukończyły 18 lat, lecz ukończyły lat 14, to będą one mogły wybierać i być wybieranymi do wskazanych kolegialnych organów Kościoła, diecezji i parafii, będzie też przysługiwało im prawo głosu w tych organach. Ważność głosowań (kworum, wady oświadczenia woli, ewentualny udział osób nieuprawnionych w głosowaniu i jego wpływ na wynik głosowania, niedopuszczenie osoby uprawnionej do głosowania) będzie zaś oceniana zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. W przypadku uchwał wywołujących skutki prawne *ad extra* ocena ta będzie dokonywana z odniesieniem się do przepisów prawa polskiego. Skuteczność istniejącej czynności prawnej może być bowiem uzależniona od różnych okoliczności, przede wszystkim od ważności złożonych oświadczeń woli.

Należy podkreślić, że przepisy Zasadniczego Prawa Wewnętrznego i innych aktów prawa wewnętrznego nie regulują problematyki wykonywania prawa głosu w kolegialnych organach Kościoła albo innych kościelnych osób prawnych przez pełnomocników. Brak także przepisów dotyczących wykonywania prawa głosu przez innych przedstawicieli, np. kuratorów osób pełnoletnich ubezwłasnowolnionych częściowo czy rodziców małoletnich dzieci pozostających pod władzą rodzicielską. Zgodnie z przepisami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego rodzice dla dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską (art. 98 § 1 k.r.o.) oraz w określonych przypadkach opiekun (art. 155 k.r.o.), działając jako przedstawiciele ustawowi, mogą dokonywać czynności prawnych w imieniu i ze skutkami dla reprezentowanego (art. 95 § 2 k.c.). Jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, wystarczające jest wystąpienie przy dokonaniu czynności prawnej jednego z nich. Przepisy art. 98 § 2, art. 99 i art. 101 § 3 k.r.o. przewidują ograniczenia w reprezentacji dziecka przez rodziców sprawujących władzę rodzicielską. Trudno jednak generalnie uznać, że udział małoletniego – członka kolegialnego organu Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej – w głosowaniu nad uchwałą tego organu mieści się w hipotezie normy art. 98 § 2 k.r.o. Uchwała kolegialnego organu Kościoła albo innej kościelnej osoby

³⁷ Zob. przypis 17.

prawnej w takim przypadku jest czynnością (organizacyjną lub prawną) Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej, a nie czynnością między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską czy czynnością między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem. Poza tym przyznanie w prawie wewnętrznym Kościoła prawa głosu osobom, które nie ukończyły 18 lat, lecz ukończyły lat 14, powoduje, że są one samodzielne w tym zakresie i nie wymaga się – z jednym zastrzeżeniem – uzyskania zgody przedstawiciela ustawowego. Wprawdzie w przepisach art. 17–19 k.c. mowa jest o czynnościach prawnych, a nie oświadczeniach woli składanych przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych, niemniej jednak przepisy te mogą znaleźć zastosowanie *per analogiam* do aktu głosowania przez taką osobę. Otóż oddanie przez osobę małoletnią o ograniczonej zdolności do czynności prawnych głosu w głosowaniu nad uchwałą, której skutkiem jest powstanie zobowiązania do świadczenia lub rozporządzenie prawem (np. obowiązkowych składek na rzecz parafii³⁸, diecezji czy całego Kościoła), wymaga zgody jego przedstawiciela ustawowego. Pod pojęciem „rozporządzenie prawem” należy w takiej sytuacji rozumieć wszelkie uchwały, których efektem jest pogorszenie pozycji małoletniego. Wyjątkiem będzie prawo do rozporządzania swoim zarobkiem przez małoletniego (chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów inaczej postanowi), rozporządzanie lub zaciąganie zobowiązań dotyczących przedmiotów majątkowych oddanych tej osobie do swobodnego użytku (chyba że nie wystarcza według ustawy zgoda przedstawiciela ustawowego) oraz rozporządzanie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku oszczędnościowym, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej, których posiadaczem jest małoletni po ukończeniu 13. roku życia³⁹. Należy przy tym zwrócić uwagę, że przepis art. 101 § 2 k.r.o. wyłącza zarząd sprawowany przez rodziców w odniesieniu do zarobku dziecka i rzeczy oddanych mu do swobodnego użytku bez jakiegokolwiek zróżnicowania wiekowego.

Trudno również uznać, co do zasady, że na udział małoletniego pozostającego pod władzą rodzicielską w głosowaniu nad uchwałą kolegialnego organu Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej wymagane będzie uzyskanie uprzedniego zezwolenia sądu, o którym mowa w art. 101 § 3 k.r.o. Zgodnie z tym przepisem rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko. Podejmowanie uchwały przez kolegialny organ Kościoła albo kościelnej osoby prawnej, którego członkiem jest małoletni, nie mieści się zasadniczo w kategorii czynności zarządu, które

³⁸ Zgodnie z § 7 ust. 1 Regulaminu parafialnego: „Każdy członek Parafii, który został konfirmowany albo wstąpił do Kościoła i ukończył 18 lat, zobowiązany jest do płacenia składek parafialnych. Składki te powinny wynosić nie mniej niż 1% jego dochodu”. Jednak w szczególnych okolicznościach, zgodnie z § 7 ust. 2 Regulaminu parafialnego: „Rada Parafialna może obniżyć wysokość składek parafialnej lub zwolnić od tego obowiązku pojedynczych parafian bądź też określone grupy społeczne np. uczniów, studentów, bezrobotnych, czy też rodziny przeżywające okresowe trudności finansowe. W uchwale dotyczącej zwolnienia powinien być określony czas trwania tego zwolnienia”.

³⁹ Zgodnie z art. 58 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2023 r. poz. 2488) małoletni posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może po ukończeniu 13 lat swobodnie dysponować środkami pieniężnymi zgromadzonymi na takim rachunku, o ile nie sprzeczni się temu na piśmie jego przedstawiciel ustawowy. Tym samym małoletni posiadacz rachunku bankowego uzyskuje kompetencję do samodzielnego rozporządzania środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku, w tym także przez zlecenie przeprowadzenia przez bank rozliczeń pieniężnych, jak też obciążanie tych środków prawami osób trzecich.

ma na względzie art. 101 § 3 k.r.o. – tym samym nie podlega kwalifikacji jako czynność przekraczająca lub nieprzekraczająca zwykły zarząd w rozumieniu tego przepisu. Taka uchwała stanowi czynność Kościoła jako osoby prawnej albo innej kościelnej osoby prawnej, a nie czynność poszczególnych członków organów tych osób prawnych. Oddanie głosu przez członka kolegiального organu Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej stanowi jedynie składnik czynności tej osoby prawnej. Także wtedy, gdy uchwała dotyczy rozporządzenia składnikami majątkowymi, odnosi się ona zazwyczaj do majątku kościelnej osoby prawnej jako odrębnego podmiotu, a nie do majątku członków Kościoła. Jedynie w przypadku uchwały, której skutkiem jest powstanie zobowiązania do świadczenia lub rozporządzenia prawem przez małoletniego (oprócz wskazanych wcześniej wyjątków), oddanie przez niego głosu wymaga uzyskania zgody przedstawiciela ustawowego, a jeśli przekraczałaby ona zakres zwykłego zarządu – także uprzedniego zezwolenia sądu opiekuńczego. Dopuszczając zastosowanie art. 101 § 3 k.r.o. do wykonywania przez małoletniego (członka kolegiального organu Kościoła albo innej kościelnej osoby prawnej) prawa głosu w czasie posiedzeń tych organów, trudno jednak znaleźć racje przemawiające za tym, aby mogło to dotyczyć przypadków głosowania nad uchwałami dotyczącymi spraw *stricte* religijnych (np. wybór biskupa diecezjalnego, rozstrzyganie o sprawach dotyczących życia religijnego i kościelnego diecezji czy sprawowanie pieczy nad zachowaniem czystości nauki i nad podniesieniem życia religijno-moralnego w Kościele)⁴⁰.

Wnioski i postulaty

Powyższa analiza prowadzi do następujących wniosków ogólnych. Rzeczywiście rodzi się pytanie, czy z uwagi na zmiany społeczne, związane m.in. z powszechną edukacją i wzrastającą aktywnością małoletnich, cezura 18 lat rozgraniczająca brak czynnego i 21 lat rozgraniczająca brak biernego prawa wyborczego do kolegialnych organów Kościoła albo innych kościelnych osób prawnych jest optymalna. Koncepcja przyznania praw wyborczych małoletnim w określonym zakresie, niezależnie od ich wykonania przez te osoby, zasługuje na uwagę jako postulat *de lege ferenda*. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę fakt, że aktualnie brak w przepisach prawa powszechnie obowiązującego (zwłaszcza w ustawie o stosunku Państwa do kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej) określenia kompetencji organów kościelnych osób prawnych i sposobu ich reprezentacji, zachodzi wysokie prawdopodobieństwo powstawania sporów na tym tle i rozstrzygania ich przez sądy państwowe. Może to prowadzić do kuriozalnych ustaleń w tych kwestiach, czego najlepszym przykładem jest wyrok SN z dnia 15 września 2017 r.⁴¹

⁴⁰ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2016 r., IV CSK 529/15 oraz wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 16 listopada 2021 r., II OSK 3204/18 (LEX nr 3289156), w których wskazane sądy orzekły, że w sprawie o stwierdzenie ważności uchwały kościoła lub innego związku wyznaniowego dotyczącej obsady funkcji w tym kościele lub związku droga sądowa jest niedopuszczalna. Zob. glosy aprobowane: Borecki 2018b, 88–100; Misztal-Konecka 2017, 59–74.

⁴¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2017 r., III CSK 241/16, Legalis nr 1706006. W wyroku tym SN stwierdził, że przepis art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej powinien być interpretowany w ten sposób, że jeżeli osoba wyznania mojżeszowego odpowiada przesłankom określonym w tym przepisie i zamierza przystąpić do właściwej gminy wyznaniowej,

Przegląd przepisów dotyczących obsady organów osób prawnych w ustawach szczególnych prowadzi do wniosku, że polski ustawodawca, co do zasady, wprowadza wymóg posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych przez piastuna organu. Ponieważ polski ustawodawca nie zdecydował się na rozstrzygnięcie tej kwestii kompleksowo, należy zastanowić się, czy wspomniany wymóg jest wyjątkiem, czy raczej potwierdzeniem reguły. Za pierwszą opcją pośrednio przemawia również brzmienie art. 100 k.c. odnoszące się do pełnomocnika. Oczywiście pełnomocnictwo nie jest tym samym, co pełnienie funkcji piastuna organu, jednak wspólne dla nich jest to, że zarówno piastun organu, jak i pełnomocnik nie wiążą siebie swoimi działaniami. Podejmowane przez nich działania odnoszą skutek odpowiednio w sferze praw i obowiązków osoby prawnej lub reprezentowanego. Zgodnie z przywołanym przepisem pełnomocnik może mieć ograniczoną zdolność do czynności prawnych i nie wpływa to na jego umocowanie. Należy zauważyć, że chodzi tu o sytuację, gdy mocodawca ufa pełnomocnikowi na tyle, że udziela mu umocowania mimo wiedzy o braku pełnej zdolności do czynności prawnych lub pomimo jej utraty nie cofa pełnomocnictwa. Przyjmuje się, że pełnomocnikiem może być też małoletni o ograniczonej zdolności do czynności prawnych, jednak ustanowienie takiej osoby pełnomocnikiem w pewnych sytuacjach może nie być zgodne z najlepiej pojmowanym interesem małoletniego⁴². Jednocześnie w przypadku szczególnego rodzaju pełnomocnictwa, jakim jest prokura (art. 109² § 2 k.c.), wymagane jest posiadanie pełnej zdolności do czynności prawnych.

By umiejscowić problem małoletniego o ograniczonej zdolności do czynności prawnych jako piastuna organu w regułach systemowych, należałoby zastosować wnioskowanie *a minori ad maius*. Otóż ograniczenie zdolności do czynności prawnych następuje z dwóch przyczyn związanych z wątpliwościami dotyczącymi racjonalności działań osoby fizycznej. Pierwszy przypadek to wiek. Ustawodawca zakłada, że osobie mającej lat kilkanaście brakuje wiedzy i doświadczenia życiowego do podejmowania poważniejszych decyzji dotyczących jej praw i obowiązków majątkowych. Drugi to przypadek, kiedy stan zdrowia osoby pełnoletniej wpływa na racjonalność jej postępowania tak, że potrzebuje ona pomocy do prowadzenia swoich spraw. Wyjątkowo osoba taka jest traktowana tak, jakby miała pełną zdolność do czynności prawnych, jeśli: a) dokonuje czynności, przy których ryzyko pokrzywdzenia jest niewielkie (drobne bieżące sprawy życia codziennego), b) dysponuje środkami oddanymi do swobodnego użytku przez przedstawiciela ustawowego, czyli z założeniem, że mogą one być nieracjonalnie rozdysponowane, c) ograniczony w zdolności do czynności prawnej działa na tyle racjonalnie, by zarabkować. Tym samym przepisy o ograniczonej zdolności do czynności prawnych mają głównie charakter ochronny. Jak więc pogodzić ochronę małoletniego, co do zasady, niezdolnego do podejmowania poważniejszych decyzji w sprawach majątkowych z jednoczesnym powierzeniem mu funkcji piastuna organu i pełnej mocy decyzyjnej w sprawach majątkowych

to gmina w zasadzie nie ma prawa odmówić przyjęcia takiej osoby w poczet swoich członków. Stosunek członkostwa w kościele lub innym związku wyznaniowym ma niewątpliwie charakter cywilnoprawny, skoro kościół (inny związek wyznaniowy) ma osobowość prawną jako całość lub mają ją jego wyodrębnione jednostki, a prawo wewnętrzne kościoła (innego związku wyznaniowego) jest statutem osoby prawnej w rozumieniu art. 35 i art. 38 k.c. Zob. głosy krytyczne: Borecki 2018a, 127–139; Brzozowski 2018, 96–103.

⁴² Haberko 2013, 63.

osoby prawnej? W przypadku organu jednoosobowego, którego piastunem byłby małoletni o ograniczonej zdolności do czynności prawnych, brakowałoby nawet hamulca w postaci głosów pozostałych piastunów organu. Prowadziłoby to do paradoksu – osoba niezdolna do prowadzenia bez pomocy własnych spraw byłaby w pełni zdolna do prowadzenia spraw cudzych. Skoro małoletni o ograniczonej zdolności do czynności prawnych nie może – poza kilkoma wyjątkami – samodzielnie zajmować się własnymi sprawami majątkowymi, ponieważ ze względu na wiek nie jest w stanie podejmować racjonalnych decyzji, to tym bardziej nie jest w stanie racjonalnie zarządzać cudzymi sprawami. Tym samym *de lege lata* najkorzystniejszym rozwiązaniem wydaje się wprowadzenie jednostek o charakterze konsultacyjno-doradczym przy wskazanych kolegialnych organach Kościoła albo innych kościelnych osób prawnych (zob. § 8 ust. 3 Regulaminu parafialnego). Składałyby się one wyłącznie z osób, które nie ukończyły 18 lat, lecz ukończyły lat 14. I tylko te osoby mogłyby wybierać i być wybierane do takiej jednostki.

Ponadto należy zgłosić dwie uwagi związane z techniką prawodawczą. Niestety nie zachowano podstawowej zasady obowiązującej przy hierarchizacji aktów prawnych, zgodnie z którą każdy akt niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu. Otóż przepisy Regulaminu parafialnego i Regulaminu diecezjalnego powinny być zgodne z postanowieniami Zasadniczego Prawa Wewnętrznego, bo są aktami prawnymi niższego rzędu i dodatkowo wydanymi na jego podstawie. Tymczasem § 9 ust. 1 lit. n Regulaminu diecezjalnego znacząco rozszerza kompetencje Synodu Diecezjalnego w stosunku do tych, które określono w Zasadniczym Prawie Wewnętrznym. Normatywnie zbędne jest powtarzanie w aktach niższego rzędu (Regulamin parafialny, Regulamin diecezjalny) norm przyjętych w ramach obowiązujących już regulacji wyższego rzędu (Zasadnicze Prawo Wewnętrzne). Akty niższego rzędu nie powinny regulować jeszcze raz tego, co jest już zawarte w obowiązującym akcie wyższego rzędu. Powtórzony przepis aktu wyższego rzędu będzie bowiem interpretowany w kontekście aktu niższego rzędu, w którym go powtórzono, co może prowadzić do całkowitej lub częściowej zmiany intencji prawodawcy kościelnego. Zakaz ten ma na celu budowanie systemu prawnego w sposób spójny, czytelny, ułatwiający wyszukiwanie odpowiedzi na pytanie o to, jak prawo reguluje określoną kwestię. Dlatego też system prawny powinien być budowany od ogółu do szczegółu, a to oznacza, że na poziomie bardziej szczegółowym nie powtarza się już zasad wyczerpująco wyrażonych na poziomie bardziej ogólnym⁴³.

⁴³ Zob. § 118 i § 137 załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz. U. z 2016 r. poz. 283; Bąkowski 2003, 463–465; Kroczyński 2017, 232; Wierczyński 2016, 658–663 i 733–734; Wronkowska, Zieliński 2021, 214–215 i 239.

Bibliografia

- Antoszek, Piotr. 2009. *Cywilnoprawny charakter uchwał wspólników spółek kapitałowych*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Bąkowski, Tomasz. 2003. „Komentarz do § 137”. W: *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, red. Jarosław Warylewski, 463–465. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Borecki, Paweł. 2012. „Autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim”. *Studia z Prawa Wyznaniowego* 15: 85–109.
- Borecki, Paweł. 2018a. „Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 15 września 2017 r. (III CSK 241/16) – przyjęcie w poczet członków gminy wyznaniowej żydowskiej”. *Radca Prawny* 1: 127–139.
- Borecki, Paweł. 2018b. „W sprawie autonomii i niezależności związku wyznaniowego – uwagi na tle postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 12.05.2016 r., IV CSK 529/15”. *Polski Proces Cywilny* 1: 88–100.
- Brzozowski, Wojciech. 2010. *Bezstronność światopoglądowa władz publicznych w Konstytucji RP*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Brzozowski, Wojciech. 2018. „Członkostwo w związku wyznaniowym. Glosa do wyroku SN z dnia 15 września 2017 r., III CSK 241/16”. *Przegląd Sądowy* 4: 96–103.
- Cupriak, Jakub. 2014. „Związek wyznaniowy”. W: *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. Artur Mezglewski, 586–588. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Grzybowski, Stefan. 1985. „Ograniczona zdolność do czynności prawnych”. W: *System prawa cywilnego*. T. 1: *Część ogólna*, red. Witold Czachórski, Stefan Grzybowski, 341–349. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Haberko, Joanna. 2013. „Dziecko jako pełnomocnik rodzica”. *Przegląd Sądowy* 7/8: 51–63.
- Hadrowicz, Edyta. 2020. *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Jabłońska, Paulina. 2022. *Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918–2015*. Pęplin: Wydawnictwo Bernardinum.
- Kabza, Jakub. 2017. „Komentarz do art. 9 ustawy”. W: *Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Komentarz*, red. Jakub Cebula, 40–45. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Kroczyński, Piotr. 2017. *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych w perspektywie organów władzy publicznej. Klauzule generalne*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.
- Mezglewski, Artur. 2011. „Zarządzanie własnymi sprawami”. W: Artur Mezglewski, Henryk Misztal, Piotr Stanisław, *Prawo wyznaniowe*, 219–223. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Misztal-Konecka, Joanna. 2017. „Postępowanie cywilne – droga sądowa – sprawa cywilna – niedopuszczalność kontroli sądowej w odniesieniu do kwestii wewnętrznej związku wyznaniowego”. *Orzecznictwo Sądów Polskich* 6: 59–74.
- Ochmann, Paweł. 2018. „Rozważania na temat charakteru prawnego uchwały spółki kapitałowej”. *Zeszyty Prawnicze* 18(4): 109–152. <https://doi.org/10.21697/zp.2018.18.4.05>.
- Pietrzak, Michał. 2005. *Prawo wyznaniowe*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Pinior, Piotr. 2019. *Podejmowanie uchwał wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Plisiecki, Marek. 2013. *Wyznaniowa osoba prawna w prawie polskim*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Radwański, Zbigniew, Adam Olejniczak. 2021. *Prawo cywilne. Część ogólna*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Sarnecki, Paweł. 2007. *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Suski, Paweł. 2018. *Stowarzyszenia i fundacje*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

- Walencik, Dariusz. 2013. „Prawo kanoniczne (wewnętrzne) związków wyznaniowych a prawo polskie”. *Przegląd Sądowy* 5: 11–25.
- Walencik, Dariusz. 2024. „Nadmiarowe wymogi rejestracji, członkostwa oraz obejmowania kierowniczych stanowisk w kościołach i innych związkach wyznaniowych jako nieuprawnione ograniczenia uzewnętrzniania religii”. W: *Ograniczenia wolności religijnej w przestrzeni publicznej*. T. 2, red. Marek Bielecki, 143–182. Warszawa: Centrum Badań Polityki Europejskiej.
- Wierczyński, Grzegorz. 2016. *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Wolter, Aleksander. 1963. *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wolter, Aleksander, Jerzy Ignatowicz, Krzysztof Stefaniuk. 2018. *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Wronkowska, Sławomira, Maciej Zieliński. 2021. *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Zieliński, Tadeusz. 2007. „Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”. *Prawo i Religia* 1: 29–53.
- Ziemanin, Bronisław. 2014. „Charakter prawny uchwał kolegialnych organów osób prawnych”. *Przegląd Prawa Handlowego* 9: 46–49.